

Jongeren en Gezondheid 2010 : Studie

Algemeen

De studie Jongeren en Gezondheid maakt deel uit van de internationale studie Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC), uitgevoerd onder toezicht van de Wereld Gezondheidsorganisatie. De HBSC-studie is gebaseerd op surveys bij schoolgaande jongeren in een toenemend aantal (vooral Europese) landen en dit om de vier jaar.

De eerste internationale gegevens dateren van 1983-1984 (4 Europese landen). Vlaanderen nam voor de eerste keer deel aan de studie bij de derde survey in 1989-1990 (15 landen). Terwijl is de studie uitgegroeid tot 43 regio's/landen in 2009-2010. Meer informatie over de internationale studie (deelnemende landen, rapporten, publicaties, ...) is te vinden op <http://www.hbsc.org>.

Tijdens de schooljaren 1995-1996 en 1999-2000 werd door Vlaanderen tussenliggende Vlaamse enquêtes afgenomen.

De enquête wordt in Vlaanderen uitgevoerd in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, departement Gezin, Welzijn en Gezondheid.

Doelstellingen

Het doel van de studie is meer inzicht te krijgen in gezondheidsgerelateerde attitudes en gedragingen van jongeren en de omgeving waarin zij ontwikkelen. De studie wil een inzicht krijgen in de evolutie van deze attitudes en gedragingen om op die manier over de nodige informatie te beschikken voor de verdere uitbouw van gezondheidspromotie initiatieven. De fysieke en psychische gezondheid van adolescenten wordt ondermeer beïnvloed door diverse omgevingsfactoren en door de levensstijl. Wil men de gezondheidsbeleving van jongeren bestuderen dan is het belangrijk ook een inzicht te krijgen in die omgevingsfactoren of kenmerken van levensstijl die een positief of negatief gezondheidsgedrag in de hand werken. De vragenlijst peilt dan ook naar diverse aspecten van het leven van de schoolgaande jeugd die het gezondheidsgedrag

zouden kunnen beïnvloeden. De theoretische achtergrond van deze studie vindt zijn oorsprong in de gedrags- en sociale wetenschappen.

De thema's die bestudeerd worden in de studie zijn leefstijl (zoals voeding, roken, alcoholgebruik, druggebruik, seksualiteit, fysieke activiteit), subjectieve gezondheid en psychisch welbevinden, en de omgeving van de jongere (gezin, school en buurt).

Daarnaast ligt het in de bedoeling een informatiesysteem betreffende levensstijl en gezondheid van jongeren te onderhouden. Deze informatie kan gebruikt worden door andere wetenschappers of door mensen uit de praktijk om op die basis richting te geven aan interventies. Verder wordt er een internationaal netwerk van experts op dit vlak gevormd en een stimulans gegeven aan de verdere uitbouw van gezondheidsopvoeding en -promotie.

Methodologie

De steekproef voor de internationale studie moet een representatief staal zijn van de 11-, 13- en 15-jarige schoolgaande bevolking. Sinds '90 bevragen we in Vlaanderen leerlingen vanaf het vijfde leerjaar lager onderwijs tot en met het zesde jaar secundair onderwijs. Internationaal werden deze leeftijdsgroepen gekozen omdat ze staan voor het begin van de adolescentie, de uitdagingen van fysieke en emotionele veranderingen en de middenjaren waar belangrijke levens- en carrièrebeslissingen genomen moeten worden.¹

Als techniek voor het trekken van de steekproef wordt vanuit praktisch oogpunt, de "cluster sampling" (met een klas als cluster) gebruikt. In tegenstelling tot volledige enkelvoudige random sampling, kunnen de antwoorden van de leerlingen dan echter niet volledig onafhankelijk van elkaar gezien worden omdat leerlingen van eenzelfde klas of school mogelijk meer gelijkend zijn dan leerlingen in het algemeen. Internationaal werd, rekening houdend met de

clusteringsampling, de minimale steekproefgrootte voor elke leeftijdsgroep op ongeveer 1500 leerlingen vastgelegd.¹

Gezien echter in het Vlaamse schoolsysteem, door het zittenblijven van leerlingen, leerlingen uit de betrokken leeftijdscategorieën kunnen zitten over verschillende leerjaren, en gezien alle leerlingen met de leeftijd van 11, 13 en 15 jaar evenveel kans moeten hebben om in de steekproef opgenomen te worden, dienen bij ons echter ook de tussenliggende klassen bevraagd te worden. De Afdeling Begroting en Gegevensbeheer van het Departement Onderwijs van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap leverde een volledige lijst van scholen waar lager onderwijs of secundair onderwijs wordt gegeven (exclusief scholen voor Bijzonder Onderwijs).

Gebruik makend van de recentste informatie met betrekking tot leerlingenaantallen, werd hieruit voor het lager onderwijs en voor het secundair onderwijs, een random steekproef van scholen getrokken, rekening houdend met de verschillende onderwijsnetten (eerste stratificatie naar onderwijsnet) en zodanig dat elke in aanmerking komende leerling evenveel kans maakte om getrokken te worden.

De deelnemende scholen werden gevraagd een lijst op te maken van de klassen, met vermelding van het exacte aantal leerlingen per geslacht en met vermelding van de onderwijsvorm voor het secundair onderwijs. Vervolgens werden random klassen geselecteerd per school, zodanig dat er een representatief beeld naar geslacht, graad en onderwijstype bekomen werd (tweede stratificatie naar geslacht, graad en onderwijstype). Per school werden een 50-tal leerlingen bevraagd in het lager onderwijs (indien mogelijk) en een 100-tal leerlingen per secundaire school.

De vragenlijsten werden naar de scholen opgestuurd zodat de school zelf kon beslissen wanneer de vragenlijst werd afgenomen (bijvoorbeeld tijdens een studiemoment). Richtlijnen voor de coördinator en de toezichthoudende leerkracht werden meegestuurd.

¹ Roberts C, Currie C, Samdal O, Currie D, Smith R, Maes L. Measuring the health and health behaviours of adolescents through cross-national survey research: recent developments in the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study. *J. Public Health* 2007. doi 10.2007/s10389-007-0100-x

Secundaire scholen hadden de mogelijkheid om de vragenlijst online in te vullen. Van het totaal aantal deelnemende secundaire scholen verkoos slechts 5.7% (7 scholen) om de vragenlijst online in te vullen.

De studie is goedgekeurd door het ethisch comité van het Universitair Ziekenhuis Gent (dossier EC/2009/662). De ouders van de deelnemende leerlingen werden op de hoogte gesteld van de studie en konden weigeren hun kind te laten deelnemen door een ingevuld formulier terug te bezorgen aan de school (= passief consent).

Respons rate

Respons op schoolniveau

140 lagere scholen en 270 secundaire scholen werden aangeschreven met de vraag deel te nemen aan de studie. Hierop reageerden 56 lagere scholen (= 40%) en 66 (= 24%) secundaire scholen positief. In totaal (lager + secundair) was de respons rate op schoolniveau 30%.

Respons op leerlingenniveau

Om de respons op leerlingenniveau na te gaan, werd aan de toezichthoudende leerkrachten gevraagd om het aantal aanwezige en afwezige jongens en meisjes per klas op een bijgevoegd formulier in te vullen. Van de potentiële 11848 geselecteerde leerlingen waren 2.5% afwezig door ziekte (291) en 1.2% door een andere reden (143, bijvoorbeeld op stage, geschorst, ...). 1.5% (177) van de ouders weigerde de deelname van hun kind. Nog eens 295 vragenlijsten kwamen leeg terug (= 2.5% van 11848) doordat sommige klassen door tijdsgebrek niet meer konden bevraagd worden. Bij de kuising van de databank bleken nog eens 170 vragenlijsten of 1.4% van het totaal aantal potentiële respondenten onbruikbaar (door te weinig antwoorden ingevuld, duidelijke inconsistente antwoorden, het ontbreken van de basis demografische gegevens, ...). In totaal

bevat de databank gegevens van 10772 leerlingen verspreid van het 5de leerjaar lager onderwijs tot en met het 7de jaar secundair onderwijs.

Afname en steekproef

De leerlingen in de Vlaamse steekproef werden in 4 leeftijdsgroepen ingedeeld: 11-12, 13-14, 15-16 en 17-18 jarigen. Hierbij werden leerlingen die een half jaar van de vermelde leeftijdsgroepen verschilden tot de groepen gerekend. Zo omvatte de leeftijdsgroep 11-12 jarigen dus alle kinderen van 10.5 jaar tot en met 12.49 jaar. In tabel 1 bevinden zich de aantallen jongens en meisjes per leeftijdsgroep van de voorbije en huidige surveys. In het totaal bestaat de steekproef 2010 uit 10772 leerlingen van het 5de leerjaar tot en met het 7de jaar secundair, waarvan 50.7% jongens en 49.3% meisjes. Zonder het 7de jaar secundair zijn er 10650 leerlingen in onze steekproef.

		11-12	13-14	15-16	17-18
1990	jongens	478	503	508	420
	meisjes	532	514	483	458
1994	jongens	1459	1327	932	710
	meisjes	1416	1180	1335	1301
1996	jongens	610	720	466	426
	meisjes	480	575	654	492
1998	jongens	1461	1405	1471	1322
	meisjes	1599	1352	1387	1332
2000	jongens	877	871	746	620
	meisjes	961	913	883	793
2002	jongens	1683	1809	2023	1866
	meisjes	1972	2235	1951	1937
2006	jongens	1187	1251	1474	1233
	meisjes	1106	1339	1437	1360

2010 jongens	1307	1271	1311	1204
meisjes	1313	1429	1120	1100

Tabel 1: Aantal jongens en meisjes per leeftijdsgroep

Voor het vergelijken van de verschillende onderwijstypes werden alleen de leerlingen van de 2^e (3de en 4de jaar secundair) en 3e graad secundair (5de en 6de jaar secundair) onderwijs in rekening gebracht en werden de leerlingen van het kunstonderwijs bij de leerlingen van het technisch onderwijs gevoegd. Er werd hierbij geen rekening gehouden met een leeftijdsgrens (tabel 2).

	aso	tso	bsa
1990 jongens	498	363	138
meisjes	372	273	343
1994 jongens	603	629	495
meisjes	1304	813	717
1996 jongens	232	493	256
meisjes	364	653	219
1998 jongens	1130	1087	740
meisjes	1340	825	707
2000 jongens	498	569	453
meisjes	763	516	514
2002 jongens	1749	1544	764
meisjes	2121	1069	850
2006 jongens	1080	1107	742
meisjes	1268	947	729
2010 jongens	940	1084	629
meisjes	995	817	489

Tabel 2: Aantal jongens en meisjes naar onderwijstype

Er werd een wegingsfactor berekend op basis van de effectieve samenstelling van de populatie naar leerjaar, onderwijsvorm en geslacht. Bij het rapporteren

van de resultaten in de verdere hoofdstukken (uitgezonderd in Hoofdstuk socio-demografische gegevens) werd de steekproef gewogen met deze wegingsfactor zodat vergelijking met de vorige surveys mogelijk is.

Contact en team

De studie Jongeren en Gezondheid is te vinden op: www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be.

De verantwoordelijke onderzoekers zijn Prof. Dr. Lea Maes en Dr. Carine Vereecken.

Contactpersoon: Dr. Anne Hublet (Anne.Hublet@UGent.be)

Adres:

Universiteit Gent

Faculteit Geneeskunde en Gezondheidswetenschappen

Vakgroep Maatschappelijke Gezondheidskunde

Watersportlaan 2

9000 Gent

Tel: +32.9. 264 94 01

De internationale studie Health Behaviour in School-aged Children is te vinden op www.hbsc.org.